

Orta əsrlər Azərbaycan ədəbiyyatı

Füzuli qəsidələrində Bağdadın vəsfi

Ataəmi Mirzəyev

Filologiya elmləri doktoru

AMEA Nizami Gəncəvi adına Ədəbiyyat İnstitutu. Azərbaycan.

E-mail: ataemi@rambler.ru

Annotasiya. Məhəmməd Füzulinin (1494-1556) ədəbi irsi mövzu, forma, janr baxımından zəngin və çoxşaxəlidir. Şair türk dünyasında daha çox qəzəlləri ilə məşhur olsa da, onun üç dildə (Azərbaycan, fars və ərəb) yazılmış qəsidələrdən ibarət “Qəsidələr divanı” da geniş yayılmışdır. Mövzu baxımından zəngin və rəngarəng olan Füzuli qəsidələri içərisində islam dininin müqəddəs şəxsiyyətləri ilə yanaşı, şairin yaşadığı dövrün bir sıra tarixi hadisə və şəxsiyyətləri ilə bağlı nümunələr də vardır. Bu baxımdan şairin Sultan Süleyman Qanununin 1534-cü ildə Bağdadın fəthi ilə bağlı yazdığı “Bağdadın vəsfi və Sultan Süleymanın mədhi haqqında qəsidə” və 1545-ci ildə Bağdadı vali təyin edilmiş Ayas Paşaya həsr olunan “Ayas Paşanın mədhi qəsidəsi” xüsusilə diqqəti cəlb edir.

Füzulinin həmin qəsidələrində qeyd edilən dövlət xadimləri ilə yanaşı, Bağdad şəhərinin tərifinə də xüsusi yer verilmişdir. Məqalədə hər iki qəsidənin Bağdad şəhərinin tarixi keçmişi, tarixi-əfsanəvi şəxsiyyətləri, coğrafi mövqeyi, gözəl təbiəti, bənzərsiz memarlıq abidələrinin poetik bir dillə vəsf olunduğu hissələr əsas diqqət mərkəzinə çəkilir. Bağdadın tərifinə həsr olunmuş həmin hissələr təhlil və şərhə cəlb edilir.

Açar sözlər: Məhəmməd Füzuli, Bağdad, qəsidə, beyt, nəsib, təşbib, vəsf

Məqalə tarixçəsi: göndərilib – 12.12.2022; qəbul edilib – 20.12.2022

Praise of Baghdad in Fuzuli's qasidas

Ataami Mirzayev

Doctor of Philological sciences

Institute of Literature named after Nizami Ganjavi. Azerbaijan.

E-mail: ataemi@rambler.ru

Abstract. The literary heritage of Mahammed Fuzuli (1494-1556) is rich and multifaceted in terms of themes, forms and genres. Better known in the Turkic world as the creator of ghazals, the poet's “Divan of qasidas” was widely used, including qasidas in three languages (Azerbaijani, Persian and Arabic). Among Fuzuli's qasidas, which are rich and colorful in terms of topic, there are also examples related to the holy people of the Islamic religion, as well as a number of historical events and personalities of the period in which the poet lived.

In this regard, the poet wrote a gasida “About praise of Baghdad and Sultan Suleiman” related to the conquest of Baghdad in 1534 by Sultan Suleiman Ganuni and gasida “About praise of Ayas

Pasha”, dedicated to the appointment of Ayas Pasha to the position of Vali Baghdad in 1545. In addition to the civil servants mentioned in those qasidas, Fuzuli assigns a special place to the praise of the city of Baghdad. In the article, special attention in both qasidas is drawn to parts with a poetic description of the glorification of the historical past, historical and legendary figures, geographical location, wonderful nature, unique architectural monuments of the city of Baghdad. These parts, dedicated to the praise of Baghdad, are included in the analysis and are interpreted.

Keywords: Mohammed Fizuli, Baghdad, ghasida, beit, nasib, tashbib, praise

Article history: received – 12.12.2022; accepted – 20.12.2022

Giriş / Introduction

Məlumdur ki, klassik Şərq ədəbiyyatında ayrı-ayrı şəhərlərin vəsfi bir sıra əsərlərin əsas mövzusu kimi götürülmüş, həmin şəhərlər bütün yönləri ilə təənnüm obyektinə çevrilmişlər. Ayrı-ayrı sənətkarlar yaşadıkları ərazini, coğrafi məkanları, şəhərləri öz əsərlərinə gətirərək onların təbiətini, tarixini, memarlıq abidələrini, gözəl yerlərini və s. poetik bir dillə təsvir və təənnüm etmişlər. Klassik Şərq ədəbiyyatında Məkkə, Mədinə, Kərbəla, Nəcəf, Bağdad, Təbriz, İstanbul və s. bu kimi şəhərlərin təsvirinə həsr edilmiş əsərlər bu qəbildəndir. Hətta qədim və orta əsrlər Şərq poeziyasında, o cümlədən Azərbaycan ədəbiyyatında şəhər həyatının, məişətinin təsviri və təənnümü ilə bağlı *şəhrəngiz (şəhraşub)* adlı şeir forması da geniş yayılmışdır.

Bu baxımdan Azərbaycan ədəbiyyatında Qətran Təbrizi, Məhsəti Gəncəvi, Xaqani Şirvani, Nizami Gəncəvi kimi sənətkarların yaradıcılığında ayrı-ayrı şəhərlərin tərifinə həsr edilmiş örnəklərə də xüsusi yer verilməsi təsadüfi səciyyə daşımır.

Məlumdur ki, Füzuli Bağdad mühitinin yetirdiyi misilsiz söz ustadıdır. Əsl adı *Məhəmməd*, atasının adı *Süleyman*, təxəllüsü *Füzuli*, nisbəsi isə “*Bağdadi*” kimi təqdim edilən şairin qaynaqlarda “Molla Məhəmməd Bağdadi” kimi xatırlanması da bilavasitə bununla bağlıdır. Füzuli haqqında ilk məlumat verən Kastamonulu Lətfi 1546-cı ildə (hicri 953-ci il) tamamladığı “Təzkireyi-Lətfi” əsərində şairi oxucularına “Füzuliyi-Bağdadi” kimi təqdim edir. Eləcə də Füzulinin müasiri və həmyerlisi olan Əhdi Bağdadi də 1563-cü ildə (hicri 971-ci il) bitirdiyi “Gülşənüş-şüəra” adlı təzkirəsində onu “Mövlana Füzuli Bağdadi” kimi zikr edir və yaradıcılığına böyük dəyər verir. Odur ki, şairin qəsidələrində xüsusi olaraq Bağdad şəhərinin vəsfi heç də təsadüfi sayılmamalıdır.

“Bağdad” sözü “Tanrı vergisi” anlamındadır. Abbasilər dövründə paytaxt elan edilmiş Bağdad şəhəri əsrlər boyu islam dünyasının mədəniyyət, tərcümə və elm mərkəzi hesab olunmuşdur. Bağdad Hənəfi və Hənəbli məzhəblərinin yarandığı, eləcə də *Beytül-hikmə* kimi tərcümə mərkəzinin fəaliyyət göstərdiyi yerdir. Həllac Mənsur və Əbdülqadir Geylani kimi mütəsəvvüflər bu şəhərdə fəaliyyət göstərmiş, burada dəfn olunmuşlar. Kisai, Zəməxsari və əl-Cahiz kimi məşhur dilçilər də Bağdadda yetişmişdir. “Hicrətin ikinci əsrinin ortalarından başlayaraq İslam tarixində xüsusi bir mövqe və şöhrət qazanan Bağdada bir çox adlar verilmişdir: sülh və səlamət şəhəri, evi mənasına uyğun olan *Mədinətüs-Səlam*, yaxud *Darüs-Səlam*; Abbasi xəlifələrinin məkanı olmaq səbəbi ilə *Darül-Xüləfa*; yetmişdən artıq övliya və müqəddəslərin qəbrini ehtiva etdiyi üçün *Bürçü-Övliya ... bu cümlədəndir*” [3, s.33].

Bağdad Osmanlı torpaqlarına qatıldıqdan sonra abadlıq və yenidənqurma işlərinə başlanır. Bağdadda abadlıq işləri ilə bərabər, İmami-Əzəm Əbu Hənifənin məzarı tapdırılır, adına türbə, məscid və mədrəsə tikilir. İmam Əli və İmam Abbas türbələri təmir edilir. Su bəndləri qurulur, şəhərə su çəkilir, körpü, qüllə, bina və çarşılar (bazarlar) tikilir.

Sultan Süleyman Qanununun dövründə Bağdadda mükəmməl ədəbi mühit formalaşmışdır. Əhdi Bağdadi, Ruhi Bağdadi, Zihni, Bidari, Səhabi, Xəzani, Həsiri kimi şairlər bu ədəbi mühitin yetişdirdiyi ədəbi şəxsiyyətlərdəndir. Bağdadda şairlər məclisi təşkil olunmuş, bu məclislərə

Füzuli də qoşulmuşdur. Təsadüfi deyil ki, türk dünyasında “Leyli və Məcnun” mövzusunda yazılmış ən gözəl əsər də Bağdad ədəbi mühitinin məhsulu olan Füzulinin eyniadlı məsnəvisidir.

Əsas hissə / *Main Part*

Füzulinin qəsidələri özünün mövzu, məzmun, forma və sənətkarlıq xüsusiyyətləri baxımından seçilir. Şairin qəsidələri müxtəlif mövzuları əhatə edir. İslam dininin böyük şəxsiyyətləri – Məhəmməd peyğəmbərin, Həzrət Əli və onun övladlarının, zəmanə hökmdarlarının mədhi bu qəsidələrin əsas mövzularındandır. Füzulinin qəsidələrində yaşadığı dövrün bir sıra tarixi hadisə və şəxsiyyətləri ilə bağlı məlumatlar da öz əksini tapmışdır. Bu baxımdan şairin Sultan Süleyman Qanununun 1534-cü ildə Bağdadı fəth etməsi ilə bağlı yazdığı “Qəsidə dər təvsi-fi-Bağdad və mədhi-Sultan Süleyman” (“Bağdadın vəsfi və Sultan Süleymanın mədhi haqqında qəsidə”) və 1545-ci ildə Bağdada vali təyin edilmiş Ayas Paşaya həsr olunan “Qəsidə dər mədhi-Ayas Paşa” (“Ayas Paşanın mədhi qəsidəsi”) başlıqlı əsərləri diqqəti cəlb edir.

Füzulinin “Qəsidələr divanı”nda Azərbaycan dilində olan onuncu və otuzuncu qəsidələrində konkret olaraq Bağdada həsr edilmiş xüsusi beytlər vardır. Bu baxımdan akademik Həmid Araslının “Füzuli qəsidələrində dəfələrlə Bağdad şəhərinin tərifini, təsvirini vermişdir” [1, s. 416] qeydi təsadüfi sayılmamalıdır. Şair hər iki qəsidənin *nəsb* və ya *təşbib* bölümündə Bağdad və onun ətrafını təsvir edir. Divanda Bağdadın vəsfinə həsr edilmiş birinci qəsidə Sultan Süleyman Qanuni haqqındadır. “Qəsidə dər təvsi-fi-Bağdad və mədhi-Sultan Süleyman” (“Bağdadın vəsfi və Sultan Süleymanın mədhi haqqında qəsidə”) adlanan həmin əsər bütünlükdə 70 beytdən ibarətdir. Qəsidənin *girizgah* beyti də daxil olmaqla 26 beyti Bağdadın vəsfinə həsr olunmuşdur. İkinci qəsidə isə Bağdad valisi Ayas Paşa haqqındadır. “Qəsidə dər mədhi-Ayas Paşa” (“Ayas Paşanın mədhi qəsidəsi”) başlıqlı həmin əsər 34 beytdən ibarətdir. Onun ilk 13 beytində Bağdadın təsviri yer alır.

Füzulinin zamanında Bağdad ətrafı xurma ağacları, bəzəkli məscidləri, türbələri, minarələri və ikimərtəbəli evləri ilə məşhur idi. “Şərqi qədim şəhərlərindən biri olan Bağdadın gözəlliyi dahi Füzulini də özünə məftun etmişdir. Odur ki, şairin bir neçə qəsidəsinin nəsb hissəsi Bağdad şəhərinin təsviri ilə başlayır” [2, s.132]. Şair yuxarıda adları verilən hər iki qəsidədə Bağdadın təbii gözəlliklərini, memarlığını, eləcə də yetişdirdiyi elm və sənət adamlarının şəhərin mədəniyyət tarixinə gətirdiyi yenilikləri poetik bir dillə oxucusuna təqdim edir. Şairə görə, Bağdad mədəniyyət və elm mərkəzi olmaqla bərabər, həm də şeir və sənət adamlarının yetişdiyi sosial bir çevrədir.

Füzulinin qəsidələrində verilən məlumatlardan aydın olur ki, o, Bağdadın fəthindən sonra (941/1534) Sultan Süleyman Qanuniyə, sədr-əzəm İbrahim Paşaya, qaziəsgər Qadir əfəndiyə, nişançı Mustafa Çələbiyə, sonradan Bağdada təyin olunmuş Osmanlı valilərindən Ayas Paşaya, Məhəmməd Paşaya, Rüstəm Paşaya və Bağdadda digər Osmanlı dövlət başçılarına qəsidələr ithaf etmişdir. Səfəvilər dövründə bir sıra haqsızlıqların şahidi olmuş, bu dövrdə istədiyi qiyməti ala bilməmiş şair yeni şəraitdə, yəni Osmanlıların hakimiyyəti illərində ölkənin vəziyyətinin düzələcəyinə inanmışdır. Şairin Sultan Süleymana həsr etdiyi “Qəsidə dər təvsi-fi-Bağdad və mədhi-Sultan Süleyman” (“Bağdadın vəsfi və Sultan Süleymanın mədhi haqqında qəsidə”) qəsidəsindəki bəzi beytlərdən məlum olur ki, o, yazdığı bir neçə mədhiyyəni şəxsən Sultan Süleymana təqdim etmək istəsə də, buna nail ola bilməmişdir. Ola bilsin ki, Bağdadın Osmanlılar tərəfindən fəthindən sonra Füzuli ya Bağdada gələ bilməmiş, ya da Bağdadda olduğu vaxtda ona Sultanla görüşməyə icazə verilməmişdir. Qəsidənin 65-66-cı beytlərində Füzuli bunu açıq-aşkar ifadə edərək yazır ki, mən ona (Sultan Süleymana) gecə-gündüz dua etsəm də, o, məndən xəbərsizdir. O, haqqı nahaqdan ayırmaqda mahirdir, mən ona daim ümidvaram. Ya Rəbb, bu böyük arzusunun (Sultan Süleymanı görməyin) sonu olmazmı? Ya Rəbb, bu gözləmə dərdi keçib getməzmi (yox olmazmı)? Bu fikirlər şairin qələmində belə ifadə olunur:

*Məndən ol qafil, ona mən ruzü şəb əhli-dua,
Məndən ol fariq, ona mən müttəsil ümmidvar.*

*Ya Rəb, olmaz olamı axir bu dərdi-iştiaq,
Ya Rəb, olmaz olamı zail bu rənci-intizar? [4, s.56-57]*

Füzuli “Qəsidə dər təvsifi-Bağdad və mədhi-Sultan Süleyman” adlı əsərində Sultan Süleyman Qanununin mədhindən əvvəl Bağdadın gözəlliyi və tarixi keçmişinə yer verərək göstərir ki, Qüdrət katibi (İlahi qələm) hər bölgənin özəlliklərini hikmət qələmi ilə zamanın səhifəsinə yazmışdır. (Qüdrət katibi) mövcud olan hər bir ölkənin Bağdad şəhərinin gözəlliyini təqdir edib bəyənməsi üçün onun adını *Darüs-səlam* (Cənnət Bağçası) qoymuşdur. Hər guşəsi şərəfli və müqəddəs olan bu torpaqlar Övliyaullahə (Allahın dostlarına) məzar olduğu üçün *Övliya Bücü* adlandırılmışdır. Bağdad Allahın bəxş etdiyi bütün gözəllikləri özündə əks etdirərək onun diqqətinə layiq olmuşdur:

*Münşiyi-qüdrət ki, çəkmiş xameyi-hikmətnigar,
Səfheyi-əyyamə qılmış səbt vəsfi-hər diyar.*

*Büq'eyi-Bağdadın etmiş künyətin Darüs-səlam
Kim, ona təslimü təhsin edə hər kişvər ki, var.*

*Övliya bürci demiş vəsfin ki, xaki-əşrəfi
Büq'ə-büq'ə övliya-üllahə olmuşdur məzar.*

*Həbbəza Bağdadi-xeyrəncam cəm'iyətəsər
Kim, olubdur məzhəri-asari-feyzi-kirdigar. [4, s.52]*

Şairin qeydinə görə, Bağdad həm xilafətin hökmünü, həm də səltənətin fərmanını zaman keçdikcə buradan aləmə yaymışdır. Dünyada dövlət başçılarının yaşayış yerlərindən birinə örnək olan Kısra sarayında gerçəkləşən İslam Peyğəmbərinin möcüzəsinin izi burada əbədiləşdirilmişdir. Xəlifəlik qərarı ilk dəfə bu torpaqda sənədləşdirilmiş, dörd xəlifədən sonuncusunun xilafəti burada sona çatmışdır:

*Həm xilafət hökmünü, həm səltənət fərmanını
Bundan etmiş aləmə cari-müruri-ruzigar.*

*Bundadır baqi nişani-mö'cizi-xeyrül-bəşər,
Taqi-Kısra, nüsxei-mülki-müluki-kamkar.*

*Bundan olmuş höccəti-hökmi-xilafət müntəvi,
Bundadır xaki-xilafətxizi-xətmi-çar yar. [4, s.52]*

Eləcə də Osmanlı Sultanı döyüş qılıncını burada bağlamış, Şahi-Zülfüqar (Həzrət Əli) burada irəli çıxaraq gələcəyin axarını dəyişmişdir. Allahın sirri Kərbəla şəhidi ilə burada üzə çıxmış, yalan və həqiqətin ölçülərək bir-birindən ayrıldığı qapı bu torpaqlardadır. İmam Əzəmin feyzi buradan yayılmış, şəriət elmi bu torpaqlardan bəhrə alaraq intişar etmişdir (yayılmışdır). Mərufə baş məqam, Cüneydə cilvəli görünən yer, Bəhlula (Bəhlul Danəndəyə) dəlilik zənciri, Mənsura dar ağacı buradadır. Bu torpaqlarda yaşayanlar minlərlə Hatəmin səxavət əlini görmüş, Nuşirəvan kimi minlərlə dövlət adamı bu yeri paytaxt etmişdir:

*Bunda bağlamış qəza şəmşirini sultani-Rum,
Bunda salmış sayeyi-iqbal Şahi-Zülfüqar.*

*Bunda qılmış sirri-həqq zahir şəhidi-Kərbəla,
Bundadır təhqiqi-sidqü kizb üçün darül-iyar.*

*Bunda olmuş müntəşir feyzi İmami-Ə'zəmin,
Bunda olmuş bəhreyi-elmi-şəriət intişar.*

*Bundadır Mə'rufə sərmənzil, Cüneydə ciltvəgah,
Bundadır Bəhlulə zənciri-cünun, Mənsurə dar.*

*Dəştin etmiş seyr min Hatəm kimi səhranişin,
Şəhrin etmiş təxt min Nuşirəvantək şəhriyar. [4, s.53]*

Füzuli qeyd edir ki, Bağdadın səhralarında minlərlə Leyli və Məcnun görünür, dağ üstündə isə minlərlə Şirin və Xosrov məst olmaqdadır. Onun şəhər və vilayətləri hər bir qərribə şəfqətli vətən qucağı, suyu və havası hər mizaca uyğundur:

*Səhni-səhrasında min Leyliyə Məcnun ciltvəgər,
Kuhşari üzrə min Şirinü Xosrov badəxar.*

*Hər qərribə nazənin şəhrü vilayati vətən,
Hər mizacə mö'tədil abü həvasi sazıkar. [4, s.53]*

Şairin qənaətinə görə, münbit olmayan torpağa çevrilən ölkəyə Sultan Süleymanın gəlişi ilə ağıl memarı təyin edildi. Sanki susuz gül bağçasına yaz buludları göndərildi. Bağdadın hər tərəfini ədalətdən yaranan minlərcə çırağ işıqlandırdı. Bu feyzdən hər tərəfə minlərlə çay axmağa başladı:

*Bayir olmuş mülkə tə'yin etdi me'mari-xirəd,
Susamış gülzarə irsal etdi əbri-növbahar...*

*Rövşən etdi əlldən hər guşəsində min çırağ,
Cari etdi feyzdən hər mülkinə min cuyibar. [4, s.54]*

Beləliklə, Füzuli Bağdadın vəsfini verməklə Sultan Süleyman Qanununun mədhinə keçmiş, Sultan Süleymanın gəlişi ilə şəhərin gözəlliklərinin daha da artdığını yüksək bir poetik dillə qələmə almışdır.

Öncə qeyd edildiyi kimi, Füzulinin “Qəsidə dər mədhi-Ayas Paşa” (“Ayas Paşanın mədhi qəsidəsi”) adlı əsəri isə 1545-ci ildə Ayas Paşanın Bağdada vali təyin edilməsi münasibətilə yazılmışdır. Onun Ayas Paşaya həsr etdiyi digər qəsidələr də vardır. Həmin qəsidələrinin məzmunundan aydın olur ki, Ayas Paşa Osmanlıların Bağdaddakı dördüncü valisidir. O, Bağdadda valilik etdiyi dövrdə bir sıra tarixi əhəmiyyətli işlər görmüş və şairin hüsn-rəğbətini qazanmışdır. Füzulinin həmin qəsidələrində Ayas Paşanın Bəsrə və Cəzayir fəthlərindən də danışılır.

Füzulinin “Qəsidə dər mədhi-Ayas Paşa” əsərində Ayas Paşanın tərifləri ilə yanaşı, Bağdadın təsviri də xüsusi yer tutur. Şair Ayas Paşanın mədhindən əvvəl Bağdad şəhərinin qeyri-adi gözəlliklərindən, tarixi keçmişindən, elm və elm adamları, övliyalar yurdu olmasından böyük fəxrətlə danışır. Füzuli Bağdadla bağlı deyilənləri poetik bir dillə təqdim edərək yazır ki, Bağdad yeddi ölkənin gözüdür. Gözünün işığı ədalət nurundan parlaqdır. Onun hər yerindən ədalət suları axır. Allahın ilahi köməyi orada yaşayanların hamısına asanlıqla çatmışdır. Bağdadın sevinci daimi, şadlığı davamlı, neməti sonsuz, şəraitləri rahat, havası ruhu oxşayandır:

*Səvadi-büq 'eyi-Bağdad çeşmi-həft kişvərdir,
Çırağı-mərdümi nuri-ədalətdən münəvvərdir.*

*Qamu ətrafına abi-həyati-əldir cari,
Cəmi-əhlinə tövfiqi-cəmi 'iyyət müyəssərdir.*

*Süruri müttəsil, zövqi dəmadəm, ne 'məti bihəd,
Fəzasi afiyətəfza, həvasi ruhərvərdir. [4, s.107-108]*

Şairin qeydinə görə, Bağdad ucsuz-bucaqsız torpaqları övliyalər yatağı, yaxşı insanlar diyarıdır. Hər elmə və hər elmin ən bilik sahibi olan adamlarına yaşayış yeri olan bu pak yerə Övliya bürcü (Vəlilər diyarı) demək daha münasibdir. Ən fəzilətli insanlar bu pak torpağın hər bir yerini yaşayış yerinə çevirmişlər. Hər səhifəsindəki lövhəyə bir-bir baxsan, olduqca gözəl mənzərələrlə qarşılaşacaqsan. Bağdad yaradılış yazısından elə bir vərəqdər ki, onda ədalət qanunları yazılmışdır:

*Binayi-büq 'eyi-məqbuli əhli-xeyrə mənzilgəh,
Bəsiti-xaki-paki övliyaül-lahə bəstərdir.*

*Rəvadır övliya bürci demək ol büq 'əyi-pakə
Ki, hər allaməyə mənzilgəhü hər elmə məzhərdir.*

*Əfəzil büq 'ə-buqə 'ə xaki-pakin mənzil etmişlər,
Nəzər qıl səfhə-səfhə lövhinə, gör kim, nə dəftərdir.*

*Səvadi-afərinis nüsxəsindən bir vərəqdər kim,
Qəvanini-ədalət onda mərqümü mühərrərdir. [4, s.108]*

Qəsidədə göstərilir ki, bütün dövlət adamları (Xosrovlar) Fərhəd kimi onun (Bağdadın) əşiqi olsa, onun mübarək səhifələrində (torpaqlarında) Şirinin rəsmi çəkilməmişdir. Sıxıntıdan qaçaraq xoşbəxtliyə doğru uçanları (Bağdada gələnləri) göyərçin sanma, onlar arzu mələkləridir. Kövsər saqisinin ədalət suyunun çeşməsi başında olması təəccüblü deyil. Bu mülkün arzularını yerinə yetirən, gözəl ölkə əhalisinə başçı olan xoşbəxt (Ayas) Paşadır:

*Nola Fərhadvəş üşşaqi olsa cümlə xosrovlar,
Mübarək səfhəsində surəti-Şirin müsəvvərdir...*

*Məkarihdən həzər, iqbalə rəğbət qılmağa daim,
Mələklər hər tərəfdən qasidi, sanman kəbutərdir.*

*Zülali-mə 'dələt sərçəşməsi olsa, əcəb olmaz,
Hərimi-barigahi-rif'əti saqiyyi-kövsərdir.*

*Bu mülkün şahidi-tövfiqi-iqbali budur hala
Ki, Paşayi-səadətənd əhli-mülkə sərvərdir. [4, s.108]*

Füzuli öncə haqqında bəhs edilən qəsidəsində olduğu kimi, “Qəsidə dər mədhi-Ayas Paşa” əsərində də Bağdadın təsvirini verdikdən sonra Ayas Paşanın mədhinə keçid edir ki, bu da şair tərəfindən uğurlu bir priyom kimi dəyərləndirilməlidir. Yəni şair Bağdadın gözəllikləri ilə Ayas Paşanın mədhini vəhdətdə vermiş, bunun təsadüfi olmadığını, birinin digərini tamamladığını vurğulamışdır.

Nəticə / Conclusion

Beləliklə, aydın olur ki, klassik Şərq ədəbiyyatında bir ənənə kimi formalaşmış ayrı-ayrı şəhərlərin vəsfi böyük söz ustadı Məhəmməd Füzuli yaradıcılığından da yan keçməmişdir. Şair öz əsərlərində müxtəlif şəhərlərin adını çəkmiş, həmin şəhərlərlə bağlı fikir və mülahizələrini bildirmişdir. Əlbəttə, Füzuli üçün böyüyüb-başa çatdığı Bağdad mühiti xüsusi önəm daşıyırdı. Odur ki, şair müxtəlif şeirlərində, xüsusən qəsidələrində dövrünün bir sıra tarixi hadisələrini və hökmdarlarını mədh edərkən, yeri gəldikcə, Bağdad şəhərinin vəsfinə də ayrıca önəm vermişdir. Şair adı çəkilən hər iki qəsidəsində Bağdad şəhəri ilə bağlı zəngin və hərtərəfli məlumatları bütün təfsilatı ilə verməyə nail olmuşdur. Füzulinin Bağdadla bağlı verdiyi bu bilgiler yüksək poetik bir dillə, böyük sənətkarlıqla ifadə edildiyi üçün seçilir və yadda qalır. Şairin hər iki qəsidəsində Bağdadın vəsfi ilə bağlı verilən hissələr, ümumilikdə, türk şeirində Bağdad şəhərinə həsr olunmuş ən gözəl şeir örnəklərindəndir.

Ədəbiyyat / References

1. Araslı, H. Böyük Azərbaycan şairi Füzuli / Azərbaycan ədəbiyyatı: tarixi və problemləri. – Bakı: Gənclik, 1998.
2. Feyzullayeva, V. Füzulinin qəsidələri. – Bakı: Elm, 1985.
3. Karahan, A. Füzuli: Muhiti, Hayatı ve Şahsiyeti. – Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1989.
4. Məhəmməd, F. Əsərləri. 6 cildə, IV cild. – Bakı: Şərq-Qərb, 2005.

Восхваление Багдада в гасидах Физули

Атаами Мирзоев

Доктор филологических наук

Институт литературы имени Низами Гянджеви НАНА. Азербайджан.

E-mail: ataemi@rambler.ru

Резюме. Литературное наследие Мохаммеда Физули (1494–1556) богато и многогранно по темам, формам и жанрам. Более известный в тюркском мире как создатель газалей, широкое распространение имел “Диван гасид” поэта, включающий гасиды на трёх языках (азербайджанском, фарсидском и арабском). Среди богатых и красочных с точки зрения темы гасид Физули, помимо посвящённых священнослужителям исламской религии, имеется ряд образцов, в которых описываются современные поэту исторические события и исторические личности. В этой связи особого внимания заслуживают написанная поэтом в честь покорения Багдада в 1534 году султаном Сулейманом Гануни гасида “Прославление Багдада и султана Сулеймана” и гасида “Восхваление Аяс Паши”, посвящённая назначению Аяс Паши на должность вали Багдада в 1545 году.

Помимо означенных в тех гасидах государственных служителей, особое место Физули отводит восхвалению города Багдада. В статье особое внимание в двух гасидах привлечено к частям с поэтическим описанием восхваления исторического прошлого, исторических и легендарных личностей, географического расположения, чудесной природы, неповторимых памятников архитектуры города Багдада. Эти части, посвящённые восхвалению Багдада, привлечены к анализу и сопровождаются комментариями.

Ключевые слова: Мохаммед Физули, Багдад, гасида, бейт, насиб, ташбиб, васф